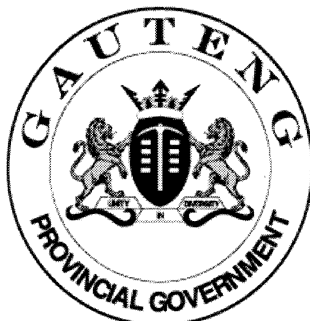

**SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN**

**OCTOBER / NOVEMBER
OKTOBER / NOVEMBER**

2004

**XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE HENHLA**

(Papila ra Vumbirhi)

HG

934-1/2

XITSONGA SECOND LANGUAGE HG: Paper 2

9 pages

**COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI**

NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG
XITHIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra Vumbirhi)

NKARHI: 2 WA TIAWARA

TIMAKISI: 80

SWITSUNDZUXO :

- Phepha leri ri vumbiwile hi swiyenge swa mune, xiyenge xa A, B, C na D.
- Hlawula swivutiso swimbirhi ntsena.
- Eka xiyenge xa D u fanele ku hlamula xin'we eka swona.
- Hlaya u twisisa u nga si hlamula.
- Tsala ntirho lowu vonakaka wu tlhela wu khenseka.

**XIYENGE XA A
VUTLHOKOVETSERI**

Xikolokolo nguvu ya Pitori – J.M. Magayisa

XIVUTISO XA 1

1.1 Hlaya ndzimana leyi nga laha hansi, kutani u hlamula swivutiso swa yona.

N'WI BYELE

U n'wi hlawurile elwandle ra vanhwana
U n'wi tsavulela etikweni ra wena wexe,
A wu n'wi rhandza a ha rhandzeka,
Mi fambile swin'we pfhuka wo leha,
Mi tlhavile maxangu hi tlhari ra vun'we. 5

U tshetshile khwati ra vuntshwa bya yena,
U phuja ku pfumala ni rihlanga ra mhamba,
Varisi va pfumala ni khwati ra mathumbana,
Tani hi tshimbu u navisile vito raku.
N'wi byele swihoxo swakwe, 10
N'wi pfulele buku ya mbilu yaku,
Hi yena munghana waku lonkulu,
Hi yena Alfa na Omega,
Wena na yena mi sukumbela.

Wena na yena mi vumba ro tsakama,
Mi ta mbundzuxa ntsena hi rifu,
U nga n'wi gegi i makwenu.
Tihangalase bya comela emahlweni ka yena,
N'wi nyike nkarhi a ku tlhantlha a ku tiva.

15

- 1.1.1 Nyika mongo wa xitlhokovetselo lexi. (5)
- 1.1.2 Xana mutlhokovetseri u vula yini eka ntila wa 1 loko a ku :
U n'wi hlaurile elwandle ra vanhwana. (2)
- 1.1.3 Hlamusela mintila leyi landzelaka leswi yi vulaka swona.
- (a) Ntila wa 6. (3)
 - (b) Ntila wa 7. (3)
 - (c) Ntila wa 11. (3)
 - (d) Ntila wa 13. (3)
 - (e) Ntila wa 16. (3)
- 1.1.4 Mutsari u hlamusela yini loko a ku : wena na yena mi sukumbela. (3)
- 1.1.5 Hlamusela mintila leyi landzelaka leswi yi vulaka swona.
- (a) ntila wa 1. (3)
 - (b) ntila wa 3. (3)
 - (c) ntila wa 4. (3)
 - (d) ntila wa 17. (3)
 - (e) ntila wa 4. (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: [40]

XIYENGE XA B
NTLANGU

Xihlovo xa le mahlweni Madlayisa torha – J.M. Baloyi

XIVUTISO XA 2

2.1 Hlaya ndzimana leyi nga laha hansi ivi u hlamula swivutiso leswi yi landzelaka.

“Nkata Makokisi u na khefi ku ve nuna wa kwe o va na swivhengelana swimbirhi ntsena. N'wina mi tsandzeka no ndzi pambulela rin'we ehenhla ka lawa ya khume mi nga na wona. Hayi, leswi a hi swona tata wa Saleleni, mi ndzi endla xikukwana etlela vurhongo”

- 2.1.1 I mani loyi a vuleke marito lawa ya nga laha henhla naswona a byela mani? (2)
- 2.1.2 Hikokwalaho ka yini xivulavuri lexi xi vula marito lawa ya nga laha henhla? (2)
- 2.1.3 Xana munhu loyi u n'wi tsaleke eka [2.1.1] u vuye a nyikiwa vhengele xana? (2)
- 2.1.4 Boxa vito na Xivongo xa n'wana wa xivulavuri lexi. (2)
- 2.1.5 Xana munghana wa Mihloti a ri mani? (2)
- 2.1.6 Endzhaku ka loko xivulavuri xi nga humelelangi eka leswi a xi swi kunguhatile xi vile xi ehleketa rhengu rihi? (2)
- 2.1.7 Xivulavuri xi sukile xi ya eka xihovori xin'wana, boxa vito ra xona? (2)
- 2.1.8 Xana a xi ya endla yini? Hlamusela. (5)
- 2.1.9 Boxa swilo leswi xihovori lexi xi nga tshama xi swi endla exitichini xa Buluvezi. (2)
- 2.1.10 Xihovori xi tshembisiwile yini endzhaku ko heta ntirho lowu xi nga tholeriwa wona? (2)
- 2.1.11 Xana xihovori a xi tshama kwihi? Hlamusela hi xitalo. (4)
- 2.1.12 Boxa vito ra n'wana wa Mihloti. (2)
- 2.1.13 Boxa vito ra munghana wa Saleleni. (2)

- 2.1.14 Xana nuna wa munhu loyi u n'wi tsaleke eka (2.1.1) u vuye a tiva xihundla xa nsati lexi a xi fambela emikhukhwini nakona u vutisile nsati hi ndlela yihi? (1)
- 2.1.15 Xana ntirho lowu xihovori a xi fanele ku wu endla a wu ri lowu wu olovaka kumbe njhani? Hlamusela **ina** kumbe **e-e** kutani u seketela nhlamulo ya wena. (5)
- 2.1.16 Hi wihi nchumu lowu Xixurhana a tshembiseke ku xavela n'wana wa yena loko a ta va a pasile. (2)
- 2.1.17 Xana Saleleni a endla ntangha mani? (1)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [40]

XIYENGE XA C

Ntsendzeleki – G.S. Khosa

XIVUTISO XA 3

3.1 Hlaya ndzimana leyi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

“U sungurile ku ka a nga ha tsaki swinene. A a tikomba a ri eku vileleni ngopfu. Mina a ndzi swi teka onge vudokodela lebyi bya yena byi n'wi nghenile enhlokweni.....Ndzi ta endlisa ku yini hikuva noyi wa kona hi mina ka Ntsendzeleki?”

- 3.1.1 Xana i mani loyi a sunguleke ku ka a nga ha tsaki kahle? (1)
- 3.1.2 Hikokwalaho ka yini munhu loyi va n'wi vulaka va vula leswaku u sungule ku ka a nga ha tsaki kahle? (2)
- 3.1.3 Xana munhu loyi u n'wi tsaleke eka {3.1.1.} a dyondzela yini? (2)
- 3.1.4 Xana hikokwalaho ka yini xivulavuri endzimaneni leyi xi tivula noyi? (2)
- 3.1.5 Xana loyi a n'wi loyeke yena a dyondza kwihi naswona a endla ntangha mani? (2)
- 3.1.6 Xana xivulavuri lexi xi tivulaka noyi i xa ka mani? (2)
- 3.1.7 Xana munhu loyi u n'wi tsaleke eka {3.1.1} a tshama kwihi? (1)
- 3.1.8 Xana loyi a nga loyiwa a tshama kwihi naswona i wa ka mani? (2)
- 3.1.9 Boxa mhani wa munhu loyi u n'wi tsaleke eka {3.1.8}. (1)

- 3.1.10 Boxa vito ra n'wana wa Ntsendzeleki leri yena a nga n'wi thya rona. (1)
- 3.1.11 Kasi tata wa n'wana yena a n'wi thye vito rihi? (1)
- 3.1.12 Hikokwalaho ka yini Ntsendzeleki a thyle n'wana wa yena vito leri? (2)
- 3.1.13 Hikokwalaho ka yini yena tata wa n'wana a thyle n'wana wa yena vito leri? (2)
- 3.1.14 Ntsendzeleki u vile na ntlimbo wa yini? (5)
- 3.1.15 Xana ku kala a va na ntlimbo lowu a ku humelele yini? Hlamusela hi ku komisa. (4)
- 3.1.16 Boxa vito ra xigangu xa Fumani lexi a tshama na xona exikolweni. (2)
- 3.1.17 Xana xigangu xa Fumani a xi ri lexi a xi lava ku aka ndyangu na yena, tsala ina kumbe ee, kutani u seketela nhlamulo ya wena? (5)
- 3.1.18 Xana nuna wa xigangu xa Fumani a tirha yini? (1)
- 3.1.19 I ncini lexi nga hambanisa Fumani na xigangu xa yena? (2)

NTSENGO YA XIYENGE XA C: [40]

XIYENGE XA D

(Eka xiyenge lexi u kamberiswa eka tibuku timbirhi kutani hlamula xivutiso xin'we ntsena)

Swirungulwana (Shortstories) – Ntlhontlho Chauke W.R

XIVUTISO XA 4

4.1 Hlaya ndzimana leyi landzelaka ivi u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

Mbitsini a a ri n'wana yexe eka mana wakwe Roseline, wansati wa Musuthu, wa le Maseru. Roseline a a hlanganile no tekana na Sambhoko tata wa Mbitsini hi 1954 ePitori. Roseline a a tiveka swinene emutini wa Alexandra hikokwalaho ka timhaka timbirhi. Vo tala a va n'wi lumbeta ku dlaya, va ku u dlaye nuna a endlela ku sala a dya swa nyuku wa Sambhoko na swigangu swa yena. Leswi nga humelela hi leswi: Siku rin'wana Sambhoko u lo pfuka a lovile. A nga vabyanga. Rifu ra Sambhoko ri hundzuke Mihloti emutini wa Alexandra. Ndzi te ri wansati loyi a a tiveka hi timhaka timbirhi, van'wana a va n'wi tiva swinene a ri muxavisi ni musweki wa byalwa.

- 4.1.1 Boxa vito ra nuna wa Mihloti. (1)

- 4.1.2 Khomela a ri na malembe mangani? (1)
- 4.1.3 Khomela a hola mali muni entirhweni wa yena hi n'hweti. (1)
- 4.1.4 Boxa vudlakuta lebyi Roseline a byi dyondzisa n'wana wa yena, leswi a swi ta n'wi fayela muti endzhaku ka swona. (2)
- 4.1.5 Endzhaku ka loko Roseline a hlamuserile n'wana wakwe vudlakuta lebyi a fanele ku byi endla, boxa leswi Mbitsini a fanele ku endla swona. (2)
- 4.1.6 Boxa mhaka leyi Roseline a nga yi hlamusela Mbitsini hi swa vutomi. (3)
- 4.1.7 Boxa ntsengo lowu Mbitsini a fanele ku wu veka n'hweti yin'wana na yin'wana. (1)
- 4.1.8 Mbitsini a a ri n'wana wa mani? (1)
- 4.1.9 Roseline a huma kwihi ka vona? (1)
- 4.1.10 Hi wihi nuna loyi a nga tekana na Roseline endzhaku ka loko nuna wa yena a lovile? (1)
- 4.1.11 Boxa lembe leri va nga tekana ha rona na ndzhawu leyi va nga hlangana eka yona. (2)
- 4.1.12 Hlamusela timhaka timbirhi leti Roseline a tiveka hi tona emutini wa Alexandra. (4)
- 4.1.13 Hlamusela malovele ya Samboko. (2)
- 4.1.14 Boxa mali leyi yi nga kuma hi Khomela ya xihundla leyi a yi veka hi Mbitsini exihundleni. (1)
- 4.1.15 Nyika mavizweni wa rito lumbeta. (2)
- 4.1.16 Nyika mavizweni wa rito tlanga. (2)
- 4.1.17 Boxa ntsengo wa mavunwa lowu Khomela a vula leswaku va feme va tshembisile ku n'wi lombwa wona. (1)
- 4.1.18 Nyika mavizweni wa rito mihloti. (2)
- 4.1.19 Boxa mhaka leyi Khomela a nga yi endla ku fika loko va bangi va hundzisele mali leyi Mbitsini a yi veka, ku ya eka akhawunti ya Khomela. (2)

- 4.1.20 Hlamusela mhangu leyi yi nga humelela Mbitsini na mana wakwe ebankini loko va ya kutsula mali leyi a yi veka ya xihundla ku yi nghenisa eka akhawunti ya mana wakwe. (8)

[40]

KUMBE

XIVUTISO XA 5

Xa mina i Tinyeleti – Freddy Rikhotso

- 5.1 Hlaya ndzimana leyi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi yi landzelaka.

A a ri wanuna wo endla masalamusi Banana loyi, kutani a tiveka hi vito ra “Makwanda”. Vito leriwani ri huma eka Xisuthu xa N’walungu, “Makhwatla a pudi”—hi leswaku manqina ya mbuti Vito ra yena ra ntiyiso a ku ri Banana Mboweni loyi khale a a akile ERigudzwe (Keulen Farm) eka Muhlava. Hi hala tlhelo Banana a ri n’anga.

Hi tlhelo ra masalamusi, Banana a a kota ku endla mihivahavini ya yena kutani ku tumbuluka swilo swo fana ni tinjiya ti sungula ku thamukathamuka. A a kota ni ku endla ni mali kumbe a hundzula munhu a va xilo xo fana ni ximanga kumbe swin’wana. Swin’wana leswi a a swi endla a ku ri ku tlhaviwa hi tlhari kambe ri nga ngheni ekhwirini ra yena. A a ganama kutani a vekiwa tshuri ekhwirini va kandza ehenhla ka yena kambe a nga twi ku vava.

Le ndhawini leyi tiviwaka hi Official Colonial Land Company (Ofcolaco) a ku hamba ku va ni mphikizano wa tihanci, timbhongolo, tibayisikiri ni mimovha hi kwalomu ka 1938.

- 5.1.1 Boxa vito ra nuna loyi a a endlela vanhu masalamusi. (2)
- 5.1.2 Boxa vito leri nuna loyi a tiveka ha rona. (2)
- 5.1.3 Tsala swilo swa mune leswi hi lembe ra 1938 a swi tala ku va swi nghenelela eka mphikizano. (8)
- 5.1.4 Tsala vamavizweni wa rito ximanga. (2)
- 5.1.5 Boxa lembe leri mphikizano a wu tala ku va ha rona. (2)

XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI NHLAWULO WA LE HENHLA (Papila ra Vumbirhi) 934-1/2 V	9
--	----------

- 5.1.6 Vito ra Makhwada ri huma kwihi , swi vula yini? (4)
- 5.1.7 Xana hi Xitsonga Makhwada swi vula yini? (2)
- 5.1.8 Xana Banana u lovile hi lembe rihi, naswona kwihi? (4)
- 5.1.9 Boxa vito ra ndzhawu leyi mphikizano a wu tala ku va kona. (2)
- 5.1.10 Xana wanuna loyi a a ri wa ka mani? (2)
- 5.1.11 Xana wanuna loyi khale a akile kwihi? (2)
- 5.1.12 Xana ndzhawu leyi a yi tiveka hi vito rihi? (2)
- 5.1.13 Boxa ntirho lowu nuna loyi a wu tirha? (2)
- 5.1.14 Tsala swilo swimbirhi leswi a swi endla hi masalamusi. (4)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: [40]

NTSENGO HINKWAWO: 80